

Pittelkow, Ralf (1986): *TV-Avisen set indefra*, DR forskningsrapport nr. 7B/86.

Svensson, Göran (1999): »Journalistikkritikens omöjliga vändning?« upubliceret paper, Nordisk konference for medie- og kommunikationsforskning, Kungälv august 1999.

Søndergaard, Henrik (1994): *DR i tv-konkurrencens tidsalder*, Samfundslitteratur.

Kirsten Frandsen er lektor ved Institut for Informations- og Medievidenskab, Århus Universitet

Fakultetet for Medier, Kommunikation og Kultur

Et essay om medieforskningens modernisering

Af Klaus Bruhn Jensen

»Medieforskningen har gjort sin historiske pligt,« siger Klaus Bruhn Jensen i sin vurdering af medievitenskabets hidtidige rolle. Den har konsolideret sig som forskningsfelt. Medieforskere bidrager naturligt til den debat om medierne, der løbende foregår i samfundet. Og medieforskningen har været en vigtig faktor i en generelt ændret opfattelse af forholdet mellem elitekultur og populærkultur. – Kan medieforskningen så gå? I følge Klaus Bruhn Jensen skorter det ikke på opgaver. En af de oplagte ligger i at skabe nye rammer for medieforskningens tværfaglige dimensioner.

En prognose for dansk medieforskningens udvikling i fremtiden kan passende tage sit udgangspunkt i en diagnose af nutiden samt en kasuistik om dette særlige felts fortid op igennem tre årtiers almindelige akademiske børnesygdomme og specielle arbejdsskader. Status ved årtusindskiftet er, at Den danske Medieforsker er fuldt udvokset, fuldtidsbeskæftiget og tilsyneladende fremtidssikret på et ekspanderende marked for viden om medier og kommunikation. Imidlertid findes der allerede både teknologiske og kulturelle tendenser, som stiller spørgsmålstejn ved det nuværende felts fortsatte relevans. Dette essay diskuterer de udfordringer, der følger heraf, og argumenterer for etableringen af to slags beredskab – et teoretisk og et institutionelt – der tilsammen kan vedligeholde og videreudvikle medieforskningen som en moderne profession.

Nutiden

Medieforskningen er i dag et velkonsolideret fagfelt, målt på de almindelige akademiske og sociale indikatorer. For det første har feltet etableret sig på de indre, faglige linier ved alle de danske universiteter med institutter, der har medier som (et af) deres centrale genstandsfelter (Evalueringssenteret 1996). Skønt det stadig kan og bør diskuteres, om medieforskningen er en 'disciplin' i klassisk forstand, er den nu en *de facto* disciplin med egne akademiske grader, en karakteristisk konfiguration af teorier, metoder og emnekredse, og en instrumentel værdi såvel i det økonomiske system som i offentlig forvaltning. De centrale forskningsmæssige aktiviteter understøttes desuden af videnskabelige

medier og fora – tidsskrifter, forskerforeninger og genkommende konferencer – i Danmark som internationalt. Endelig tyder ikke blot omfanget, men måske især arten af publikationer på konsolidering: Disputatserne er endnu få, men stigende i antal efter den periode i 1970'erne og ind i 1980'erne, hvor kravet om politisk relevans blev til et argument mod selve denne videnskabelige genre. Ph.d.-afhandlingernes antal og nok også kvalitet er samtidig blevet fremmet af nyordningen fra 1993 med mere formaliserede uddannelsesforløb. Og der findes i dag opslagsværker (f.eks. Mortensen, Poulsen & Stigel 1990), en række grundbøger (f.eks. Drotner, Jensen, Poulsen & Schrøder 1996) og en samlet historisk fremstilling (Jensen 1996-97) til brug i bl.a. uddannelsessystemet.

For det andet er medieforskningen blevet en naturlig del af samfundslivet i lighed med andre professioner. En del aktive medieforskere vil stadig kunne huske en ganske lang periode, hvor de blev betegnet som »såkaldte medieforskere« af bl.a. journalister og toneangivende meningsdannere, med klangbund i en udbredt nedvurdering af, eller tvetydighed over for, genstandsfeltet. Medieforskernes analyser er i stigende grad blevet et integreret led, ikke blot i kulturdebat, men også i f.eks. kulturpolitisk planlægning. Mens Medieudvalget (1994-96) indhentede en lang række udredninger fra medieforskere, var meget af arbejdet i relation til Mediekommissionen (1980-85) blevet gjort af individuelle medlemmer, herunder medieforskere – godt, men nærmest gratis. I det mindste en del af forklaringen skal søges i en ny forståelse af medieforskningen som et institutionaliseret og profes-

sionaliseret felt. Parallelt hermed har medieforskningen fået en mindre kontroversiel profil på tværs af den kommercielle og den offentlige sektor. På det individuelle plan har det betydet, at man oftere træffer især yngre kolleger, der i perioder fungerer som universitetsundervisere, i andre perioder som konsulenter, producenter eller analytikere i mediebranchen. Den faglige identitet er således ved at blive bundet til professionen, snarere end til sektorerne og deres implicite ideologier vedrørende stat og marked.

Endelig for det tredje er både den akademiske og den sociale konsolidering af medieforskningen sket på baggrund af, at medierne langsomt, men sikkert er blevet et uomgængeligt mentalitetshistorisk faktum. På den ene side kan det i dag næsten være svært at forestille sig, hvordan medieforskerne kunne have forspildt deres historiske øjeblik. På den anden side har medieforskere i praksis været vigtige, omend langt fra de eneste, aktører i legitimeringen af populærkulturen. For tyve år siden blev Jerry Manders *Five argumenter for at afskaffe TV* (1978/1981) endnu taget alvorligt i offentlig debat om mediepolitik. I dag er det vel næsten kun enkelte tv-anmeldere, der er imod hele medier eller genrer. For de fleste andre nulevende danskere står det klart, at de uigenkaldeligt lever i en blandingskultur – af 'højt' og 'lavt', 'dansk' og 'internationalt' – og at blandingen er mediespecifik og må analyseres som sådan.

Medieforskningen har gjort sin historiske pligt – kan medieforskningen nu gå?

Fortiden

Medieforskernes hidtidige indflydelse som aktører i forhold til resten af den sociale struktur kan beskrives som resultatet af en dobbelt hermeneutik (Giddens 1984): Medieforskningen har været med til at omtolke kulturens former og medier, og har dermed til dels fået kulturen til at forstå sig selv på en ny måde. I denne henseende har specielt dansk medieforskningens referencepunkt entydigt været den humanistiske tradition: Den fortrængte populærkultur er blevet rehabiliteret blandt humanioras studieobjekter. Med kyndig brug af sprog-, tekst- og historievidenskabernes teorier og metoder er væsentlige sider af de mest udbredte kulturformers udtryk og anvendelser blevet dokumenteret, tolket og perspektiveret.

Tilbage står mindst to udfordringer for medieforskningen. Indadtil i humaniora har en sam-

mentænkning af høj og lav kultur ladet vente på sig, det være sig i form af samlede kulturhistoriske fremstillinger eller teoridannelser, der bærer videre end til enkeltbegreber som 'intertekstualitet' eller 'hybridisering'. Formentlig vil det være op til medieforskningen og eventuelt allierede felter at foretage en integration. Feltet har nok kunnet knæsette et bredere kulturbegreb i dansk offentlighed, men det forskningspolitiske forløb viser, at dette som regel er sket på trods – af de traditionelle kulturfag, af journaliststanden og af de alment praktiserende intellektuelle, der mere talstærkt og hjemmevant pendler mellem journalistik og kulturforskning. Hvis kulturkrigene er forbi, og hvis vi vandt, mangler vi endnu at skrive sejrherrens historie.

Udadtil, i samarbejdet med andre fakulteter, er det velkendt, at den humanistiske medieforskning har været begrænset af det næsten totale fravær af aktive samfundsvidenskabelige sparringpartnere i Danmark. Denne mangelsituation har været med til at forstærke lejrtenkningen inden for humaniora. De traditionelle kulturfag har tålt *the new kids on the block*, men i reservater, og medieforskerne har selv haft vanskeligt ved at udfordre denne grænse-dragning, bl.a. fordi de netop har hentet deres elementære teorier og metoder fra de selvsamme kulturfag, og kun i begrænset omfang fra samfundsvidenskabernes klassikere. Hvis dansk medieforskning i højere grad skal bidrage til analyser af kulturen, både som samfundssektor og som 'ånden i samfundet', sådan som det er almindeligt i resten af Norden og verden, må der gøres noget målrettet.

Tilsammen kan de interne og eksterne udfordringer til dansk medieforskning ses som det historiske resultat af en langstrakt moderniseringsproces, der har omfattet såvel forskning som samfund. Fremvæksten af en gennemgribende sækulariseret kultur, opsplitningen mellem høje og lave kulturformer samt den teknologiske og organisatoriske systematisering af kulturlivet er indbyrdes forbundne aspekter ved moderniteten. Afskalningen og institutionaliseringen af de tilhørende videnskaber i løbet af godt 150 år – fra et forskningsbaseret humaniora, via opdelingen mellem human- og socialvidenskaber, til dagens tværfaglige kulturstudier (Kjørup 1996: kap. 2) – kan ligeledes bedst forstås som stadige forsøg på at begribe en foranderlig social virkelighed i passende teoretiske og institutionelle former. Uanset at videnskaber udmærker sig ved deres evne til præcision og afgræns-

ning, også indbyrdes, er virkeligheden ufortrødent tværfaglig. Og når virkeligheden forandrer sig, må faggrænser flytte sig.

Selvom det ville være forkert at hævde, at de klassiske videnskabelige discipliner generelt er ved at blive afløst af mindre permanente, tværfaglige felter, er graden af konsensus og stabilitet inden for disciplinerne blevet væsentlig mindre i de tre årtier, hvor medieforskningen samtidig har udviklet sig. Og de tværfaglige inspirationer og samarbejder, mellem disciplinerne og på 'felter', er blevet tilsvarende væsentlig mere udbredte. Spørgsmålet bliver på denne baggrund, hvor på videnskaberens landkort medieforskningen bedst kan trives i fremtiden, teoretisk som institutionelt.

Fremtiden

En første strategi ville være at konsolidere medieforskningen yderligere hovedsageligt inden for et enkelt fakultet. En anden strategi kunne være at fremme medieforskningens vækst inden for f.eks. sociologi og datalogi gennem incitamenter som centre og særlige forskningsprogrammer. Dermed kunne tværfagligheden styrkes i ad hoc samarbejder mellem forskningens græsrodde. En tredje strategi, som jeg vil argumentere for, er at tage endnu et skridt i retning af en modernisering af forskningsfeltet ved at etablere et eller flere Fakulteter for Medier, Kommunikation og Kultur i Danmark.

En umiddelbar indvending mod denne strategi er, at tiden måske ikke er moden, og at faglige fællesskaber som fakulteter bør vokse 'organisk' frem. Indvendingen er relevant, men indebærer allerede en vurdering af forholdet mellem teoretisk og institutionel modenhed og dynamik. Medieforskningen har selv understreget, at basis og overbygning udvikler sig i et samspil, også i videnskaberne. Formålet med et nyt fakultet ville være at samle en række kompetencer vedrørende kommunikation i moderne samfund og kultur, forstået både som en separat og ekspanderende sektor og som konstituerende for hverdags- og samfundslivet. Sådanne enheder for forskning og undervisning er en forventelig international udvikling i lyset af tværfaglighedens historie, men også i lyset af bl.a. ændringer inden for produktudvikling og på arbejdsmarkedet, som jeg kort vender tilbage til. Der findes i dag i andre lande enheder, der samler studiet af f.eks. visuelle medier og kunsthistorie eller af IT og kommunikation, men mig bekendt endnu ingen

systematiske ombrydninger af dele af sprogvidenskab, politisk videnskab, antropologi eller datalogi til en ny institutionel helhed i større skala.

IT-området bidrager med særlige argumenter. Uanset megen *hype* om informationssamfundet tæller mindst to træk ved IT-udviklingen for en omorganisering af medieforskning og -undervisning. For det første skaber IT-medier en ny relation mellem produktion og reception. Dels bliver 'modtagerne' mere entydigt til aktive 'brugere'. Dels bliver en produktiv indsats en naturlig og nødvendig del af tilpasningen af IT-medier til diverse brugssammenhænge. Det betyder, både at produktudviklere i stigende grad har behov for viden og færdigheder vedrørende mediernes placering i samfund og kultur, og at andre jobfunktioner i et vist omfang må omfatte udvikling og tilpasning af produkterne i relation til interpersonel og organisationskommunikation. For det andet accelererer IT-medier integrationen mellem hverdagsliv og mediebrug under overskrifter som *ubiquitous computing* (Bolter & Grusin 1999: 216ff.). Dermed accentueres behovet for at kunne beskrive forholdet mellem tekstuelle, datalogiske og sociologiske aspekter af medieret kommunikation. Igen kan man forvente nye informatiske jobfunktioner og en informatisering af eksisterende fag, med afledte behov for forskning og undervisning.

Et Fakultet for Medier, Kommunikation og Kultur vil give mulighed for at udvikle et videnskabeligt beredskab over for et afgørende træk ved moderniteten, nemlig virtualiseringen af de sociale relationer gennem medieret kommunikation; IT-medierne er blot det seneste, markante eksempel. Beredskabet bør have tre momenter i sig, der alle kalder på teoriudvikling inden for stabile rammer. Det første moment er en reelt moderniseret tilgang til studiet af kultur, en fornyet sociologisk relativisering af humanioras overleverede, tve-tydige kulturbegreb. Alle medier kommunikerer kultur; opgaven er at beskrive, forstå og forklare, hvordan de hver især både kan formidle unikke erkendelser og reproducere komplekse samfund. I den konkrete danske sammenhæng kunne denne opgave fremmes gennem en særlig oprustning af de samfundsvidenskabelige kompetencer vedrørende medier inden for et tematisk, tværfagligt fællesskab. Og for den humanistiske kulturforskning kunne dette institutionelle fællesskab blive en ramme for oprustningen af den komparative analyse mellem høje og lave kulturformer.

Det andet moment er udviklingen af uddannel-

ser, der kan dække det voksende og stadig mere differentierede felt, hvor arbejdet drejer sig om 'information' og 'kultur'. Som nævnt i relation til IT'er både produktive og kommunikative kompetencer centrale, omend den nærmere fordeling mellem forskellige typer af jobs, inden for og uden for hvad der nu kaldes medie- og IT-brancherne, kan være svær at forudsige. En kombination af samfundsvidenskabelige, informationsteknologiske og humanistiske perspektiver inden for én fakultær uddannelsesstruktur er et godt bud på en fremtidssikring af den enkelte kandidat.

Det tredje og sidste moment af det nye fakultets beredskab drejer sig om kulturarven. Mens humaniora og til dels samfundsvidenskaberne har leveret grundforskningen og de uddannede magistre til forvaltningen af kulturens og samfundets hukkommelse, er denne funktion aldrig blevet sat i system for mediekulturens vedkommende, uanset tilløb som Statens Mediearkiv. Det er i stigende grad påtrængende at få dokumenteret og forvaltet også de lave kulturformer, herunder deres placering i danskernes hverdag. Ud over mere inklusive kulturhistoriske værker ville et Fakultet for Medier, Kommunikation og Kultur kunne understøtte en revideret og udvidet national museums- og arkivfunktion. I øjeblikket forsvinder store dele af flertallets kultur op i den blå luft eller ind i svært tilgængelige samlinger.

I indkaldelsen til statuskonferencen om dansk medieforskning omtalte Statens Humanistiske Forskningsråd faren for en 'mediesaurus', der ikke følger med de moderne, digitale tider. En større fare er nok, at medieforskningen og den kulturelle *dinosaur* (Jensen 1991), som hovedparten af huma-

niora stadig forvalter, fortsat vil leve relativt godt hver for sig som mere eller mindre beskyttede arter. Et nyt Fakultet for Medier, Kommunikation og Kultur kunne som et af sine første projekter udvikle en fælles *thesaurus* for de deltagende fags og traditioners begreber. Den kunne blive et praktisk grundlag for videnskaberens samtale, sameksistens og fortsatte sociale relevans i en tværfaglig, moderne fremtid.

Litteratur:

- Bolter, J. og Grusin, R. (1999) *Remediation: Understanding New Media*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Drotner, K., Jensen, K.B., Poulsen, I., og Schrøder, K. (1996) *Medier og kultur: En grundbog i medieanalyse og medieteor*. København: Borgen.
- Evalueringscenteret (1996) *Videregående medie- og kommunikationsuddannelser: Evalueringsrapport*. København: Evalueringscenteret.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society*. Berkeley: University of California Press.
- Kjørup, S. (1996) *Menneskevidenskaberne: Problemer og traditioner i humanioras videnskabsteori*. København: Roskilde Universitetsforlag.
- Jensen, K.B. (1991) 'Den kulturelle dinosaur'. *Information, Moderne Tider*, 19.7.1991.
- Jensen, K.B. (red.) (1996-97) *Dansk mediehistorie*. Vols. 1-3. København: Samleren.
- Mander, J. (1981) *Fire argumenter for at afskaffe TV*. København: Information. (Opr. publ. 1978).
- Mortensen, F., Poulsen, J. og Stigel, J. (1990) *Mediehåndbogen*. København: Gyldendal.

Klaus Bruhn Jensen er lektor ved Institut for Film- og Medievidenskab, Københavns Universitet, og Professor II ved Universitetet i Oslo.

Konvergens og divergens

Brugerperspektiver på medieforskningen

Af Kirsten Drotner

At en form for mediekonvergens er under udvikling, det er de fleste forskere enige om. Men konsekvensen af denne konvergens kan nemt blive en udvidelse af divergensen, i hvert fald når modtagerne indtages i synsfeltet. Skarpe skel mellem forskellige grupper af brugere truer i forhold til økonomisk, social og kulturel formåen. Derfor argumenterer Kirsten Drotner for en mediesociologi, der kombinerer samfundsvidenskabelige og humanistiske metoder, forståelser og angrebsvinkler; en mediesociologi, der integrerer parametre som alder, køn og etnicitet i sine undersøgelser, og som satser på videnskabelig pluralitet ikke mindst gennem rekrutteringen til medievidenskaben.

Film- og medieforskningen i Danmark er på overfladen én lang succeshistorie: det er en af de få forskningsretninger, der tog form i 1960'erne og 1970'erne, som har formået ikke blot at institutionalisere sig inden for universitetsstrukturen, men som tillige er ekspanderet. I dag er vi i den situation, at aldrig har så mange søgt studierne, og aldrig er så mange stillinger blevet slået op og besat. Samtidig sørger medieudviklingen hele tiden selv for, at der kommer nye teknologiske udfordringer, vi som forskere kan kaste os over.

Denne succes kunne forlede os til at tro, at det fortsat vil gå godt, blot vi fortsætter ad samme spor som hidtil. Men som enhver husmor og erhvervsleder ved, er det i de gode tider, man skal lægge visionære planer for fremtiden, så man kan forberede sig til at overleve, når krisen kradser. Efter som det tager ca. 10-15 år at uddanne nye forskere, er det på høje tid at tage bestik af, hvor faget skal bevæge sig hen i fremtiden. Måske har film- og medievidenskaben et særligt behov for at reflektere over sin praksis, fordi det er et ungt og – i international sammenhæng – usædvanlig homogent felt. Det vil jeg komme tilbage til slut.

Mit eget udgangspunkt er, at film- og medievidenskaben defineres via sine forskningsobjekter. Det er et videnskabeligt felt, der i princippet er åbent for en lang række teorier og traditioner – og for dialog mellem disse. At vi er blevet institutionaliseret og har fået livskraftige uddannelser, tidsskrifter og internationale netværk gør os til et fag, men det er for mig at se noget andet end en disciplin, der netop kendetegnes ved bestemte epistemologier og teoretiske tilgange.

Som *videnskab* betragtet mener jeg, film- og medieforskningen må være forpligtet i forhold til vo-

res forskningsobjekter. Fagets udvikling og overlevelse ligger i krydsfeltet mellem forskellige tilgange, ikke i at ophøje særlige tilgange som »rigtige«, politisk korrekte. Vi må skabe *et kalejdoskopisk syn* på mediekulturen. Denne pluralistiske tilgang understreges da også af redaktørerne i det første nummer af det nyeste tidsskrift i medievidenskaben, *New Media & Society* fra april 1999:

A theoretically pluralist position is taken in the pages of *New Media & Society* and we welcome contributions from (...) communications, media and cultural studies as well as from sociology, geography, anthropology, economics and political and information sciences. Indeed, through inclusion of papers from such diverse perspectives, the journal seeks to enhance both debate and scholarship in the field (*New Media & Society* 1,1 (1999): 6).

Hvilke krav stiller forskningsobjekterne?

Hvis det er rigtigt, at film- og medievidenskaben defineres via sine forskningsobjekter, er det også naturligt at fokusere på, hvad disse forskningsobjekter stiller af krav til os. Hvad er udviklingerne og tendenserne i den mediekultur, vi som professionelle forholder os til? Hvad har vi brug for at vide for på kvalificeret vis at analysere, forstå og undervise i denne kultur?

Den mest afgørende udvikling i forskningsobjekterne er utvivlsomt den teknologiske konvergens, hvor kommunikations- og medieteknologier smelter sammen. Ingen ved helt, hvornår denne